

kæmper for friere handels- og erhvervsforhold, samtidig anvender et af de stærkest udbyggede prissystemer for landbruget i hele verden, og uden at der fremkommer blot antydninger af ønskeligheden af, for slet ikke at sige nødvendigheden af at afvikle det.

De dybere liggende årsager hertil finder man i det moderne samfunds udvikling og økonomiske struktur. Når alle erhvervsgrupper søger at opnå økonomisk sikkerhed igennem pris- og lønaftaler, og når samfundene garanterer visse store befolkningsgrupper en sådan sikkerhed, må landbruget indtages i dette system, hvilket, som allerede tidligere fremhævet, kun er muligt igennem regeringernes politik.

Baggrunden for et dansk landboforeningsarbejde i Sydslesvig.

Af forstander *Fr. Heick*, statens forsøgsstation, St.-Jyndeved.

Den første landøkonomiske forening i Danmark blev stiftet i Sydslesvig i 1762 og fik navnet: Königliche dänische Acker Academie. Foreningens stifter og leder var provst og hofpræst *Lüders* i Lyksborg. Denne mands virke som sjælesørger er skrevet i glemselens bog, men han erindres for hans landøkonomiske indsats og specielt for hans banebrydende påpejning af markforsøgets værdi i jordbrugsvejledning.

Den næste tilsvarende forening var Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, der stiftedes i 1769. Der er ingen tvivl om, at impulserne til foreningsdannelsen i Angel og ligeledes — men måske uafhængig heraf — til Landhusholdningsselskabets stiftelse kom fra det højtudviklede landbrug i Holsten. Det er jo en kendsgerning, at vi på det landbrugsmæssige område, i lighed med hvad der var tilfældet på andre områder på den tid, var tyskerne underlegne. Fremskridtene kom derfor sydfra, og til Slesvig kom de fra Holsten. Sammen med disse kom en kulturel og en sproglig og senere en national påvirkning.

Det var Landhusholdningsselskabets mænd, der udformede de store landboreformer herhjemme, og man kan gå ud fra, at disse spørgsmål jævnligt har været fremme ved selskabets møder i disse år. Landboreformerne blev formidler for den faglige og økonomiske opgangsperiode, de næste årtier kunne opvise, og som bl. a. gav sig udslag i udstrakte foreningsdannelser inden for landbruget, og Landhusholdningsselskabet står således ikke blot som forbillede for, men næsten som formidler for de landboforeninger, der nu stiftedes det ene sted efter det andet.

Mens Landhusholdningsselskabet blev til efter impulser sydfra, så blev landboforeningsbevægelsen til en bevægelse, der gik fra nord til syd, og i 1846 — næsten 100 år efter, at foreningen i Angel stiftedes — og næsten lige så mange år efter, at den var ophørt at eksistere — stiftedes den anden landøkonomiske forening i Slesvig, nemlig Den nordslesvigske Landboforening. En samtidig historiker skriver herom: »Efter kongerigsk mønster oprettedes en landboforening for Rødding-Gram egnen«. Det lille udtryk »efter kongerigsk mønster« viser den øjeblikkelige påvirkningsretning. Den sønderjydske historiker, P. Skov, skriver om datidens landmandsforsamlinger: »Disse forsamlinger viste os, at vi i mangt og meget på landbrugets område var bagefter vore standsfæller i kongeriget, og landmændene begyndte nu at sende deres sønner nordpå for at lære landbrug, og ikke som det tidligere har været skik, at sende dem ned til det tyske . . . «.

Betydningen af den ændring, der her stilfærdigt var sket, er let at få øje på. De bøndersønner, der kom hjem fra Holsten, kom som dygtige landmænd med tysk påvirkning, og mange opretholdt naturligt nok tyske forbindelser. De bøndersønner, der nu blev sendt nordpå, kom tilbage med dansk indstilling og med forbindelse til danske kredse.

I årene umiddelbart efter 1846 stiftedes flere landboforeninger i Sønderjylland, og de lever så godt som alle i bedste velgående den dag i dag. En af disse var Landboforeningen for Flensborg og Omegn, som stiftedes i 1856. I fremmedherredømmets tid blev disse foreninger, uden at det var tilsigtet,

en slags nationale bastioner, og i køllertiden var de i høj grad udsat for myndighedernes bevågenhed og chikanerier. Arbejdet voksede dog støt, og i 1893 sluttede alle landboforeningerne sig sammen i en fællesforening kaldet »Fælleslandboforeningen for Nordslesvig«. Ved Nordslesvigs genforening med det øvrige Danmark blev Flensborg Landboforening skåret midt over. Den afskårne del nord for den nye grænse fortsatte arbejdet under navnet: »Vis Herreds Landboforening«, og denne landboforening såvel som de øvrige foreninger i Nordslesvig tilrettelagde nu arbejdet på linie med de øvrige danske landboforeninger. De meldte sig enkeltvis ind i Foreningen af jyske Landboforeninger, men har dog til dato opretholdt fælleslandboforeningen. Landboforeningerne i Nordslesvig har gennemlevet en rig udvikling siden genforeningen. Konsulentarbejdet blev da varetaget af een mand, nuværende kreditforeningsdirektør *Hans Hansen* i Aabenraa, mens der vel nu er ca. 30 mand beskæftiget med samme opgave i samme distrikt.

Denne udvikling har gjort et stort indtryk i Sydslesvig, og ledelsen af Flensborg Landboforening blev hurtigt klar over, at foreningen måtte have en konsulent. Skuffelsen over grænsedragningen i 1920 satte dog modet ned, og der skulle gå adskillige år, før man dristede sig til at ansætte en sådan. I Nordslesvig dannedes en tysk landboforening, og foreningen opnåede statstilskud til konsulentløn og foreningsarbejdet iøvrigt i lighed med tilsvarende foreninger i Danmark. Noget sådant var og er utænkeligt fra tysk side, og når der nu og da fra den kant tales om gensidighed, så forstår man, at dette skal fortolkes noget elastisk.

Med gårdejer *Jørgen Søgaard* i Jaruplund fik landboforeningen en formand med store linier i, og han fik etableret et samarbejde med Grænseforeningens lokalforening for Haderslev Vesteramt, og det blev ordnet sådan, at denne forening overtog støtten til Flensborg Landboforening, og blev så til gengæld fritaget for bidrag til hovedforeningen. Det er jo ikke uden perspektiv, at det var den egn, der i sin tid oprettede den første landboforening i Slesvig, som først melder sig med støtte til landboforeningsarbejdet i Sydslesvig.

Flensborg Landboforenings første konsulent blev sydslesvigeren *Erik Paulsen*. Erik Paulsen er vokset op i et tysktalende hjem, gik i tysk skole og havde i sin opvækst kun ringe tilknytning til danske kredse. Han havde dog fået kig på dansk landbrug, og derfor tog han herop, men af hensyn til hans ringe færdighed i at bruge det danske sprog, tog han først plads hos en tysktalende landmand i Nordslesvig. Dansk landbrug og Danmark i det hele taget bjergtog ham dog rent ud sagt, og han fortsatte sin landbrugsfaglige uddannelse med en sådan energi, at da han havde afsluttet sit 9 måneders kursus på Graasten Landbrugsskole, var man klar over, at han var den rette mand på den krævende plads som første danske konsulent i Sydslesvig.

Flensborg Landboforening havde fået en ret stærk position allerede før krigen. Det vakte opsigt, da denne landboforenings medlemmer som de første begyndte med en systematisk anvendelse af blåsten og mangansulfat på deres sortsandede jorder, og græsmarker udlagt med de gode danske kløver- og græsstammer var tayse, men særdeles effektive danske budbringere. Krigen gav et stort afbræk i arbejdet. En tid sad den ca. 70 år gamle formand i fængsel, fordi han var anmeldt for ved en sammenkomst at have udtalt formodning om, at Tyskland vilde tabe også denne krig, og en overgang var konsulenten indkaldt til militærtjeneste. Fængselsopholdet var med til at nedbryde den gamle formands kræfter, og han døde i krigens sidste år. Hans opfattelse undergik dog ingen ændring i fængselet. Da jeg kort tid efter hans løsladelse traf ham i Flensborg, bad han mig tage med ham hjem for at se på et udkast til et sædskifte, som han mente ville være velegnet som overgang til dansk driftsform. Han sad i ramme alvor og udviklede sine fremtidsplaner som dansk landmand for mig, endnu mens de tyske hære holdt hele Europa besat. Da han blev klar over, at han ikke ville stå lungebetændelsen igennem, sagde han, at vi skulle synge salmen »Den signede Dag« ved hans balfærd. »Så ved I, hvad jeg også tænker på«, føjede han til.

Foruden sin konsulentgerning har Erik Paulsen en lille

gård i nærheden af Flensborg, og man valgte da ham til foreningens formand nu efter krigen, en post som han stadig beklæder. Til konsulent antog man en dansk landbrugskandidat, tidligere konsulent i Vis Herreds Landboforening, *Aage Sørensen*.

Selv om foreningen hed Landboforeningen for Flensborg og Omegn, så havde den efterhånden fået medlemmer i næsten alle egne i Sydslesvig, og da medlemstallet voksede meget stærkt nu efter den tyske kapitulation, oprettedes i 1946 2 nye landboforeninger, een i det sydlige Angel og en med Husum som centrum. Mellem Flensborg Landboforening og Grænseforeningen for Haderslev Vesteramt bestod der en aftale om, at konsulentlønnen deltes i en markløn, som betaltes af den stedlige forening, og en kroneløn, som ovennævnte grænseforening udredede. Ved arbejdets næsten eksplosive vækst kunne denne forening selvfølgelig ikke fortsat magte opgaven alene, og der blev da under grænseforeningen nedsat et landbrugsudvalg, hvis første formand blev gårdejer *Olav Fink*, Brændstrup ved Gram, og hvis øvrige medlemmer var gårdejer *Hans Jensen*, Tørnumgaard ved Rødding, gård-ejer *Jacob Friis*, Fjelstrup ved Haderslev, mejeriejer *Johs. Kyed*, Beldringe, professor *L. Hansen Larsen*, Landbohøjskolen, og undertegnede. Kronebeløbene er indtil nu gennem dette udvalg stillet til rådighed af enkeltpersoner og institutioner.

I 1948 blev der yderligere oprettet en landboforening i Ejdersted og en i Sydtønder amt, og hermed er landsdelen nord for Sli-Dannevirke faktisk dækket med landboforeninger. Endelig bragte 1948 en nydannelse, der kan få betydning, idet de 5 landboforeninger dannede en fællesforening i lighed med Fælleslandboforeningen i Nordslesvig. Foruden konsulent *Aage Sørensen* virker for tiden 2 danske landbrugskandidater som konsulent dernede, nemlig konsulent *Aksel Petersen* i Husum og konsulent *Mads Fr. Madsen* i Sdr. Brarup i Sydangel. Sidstnævnte afløste konsulent *M. Lindekranz*, der i indeværende forår har tiltrådt en stilling ved et landboforeningsarbejde i Nørrejylland.

Det, der tiltaler sydslesvigske landmænd ved den danske

form for landøkonomisk foreningsvirke, er, at den enkelte landmand kan hente vejledning for hans specielle tilfælde, og eftersom det tjener hans interesse bedst. Fra tysk side er man vant til, at vejledningen går ud på at få landmændene til at indrette sig sådan, som det tjener statens interesse.

Dertil kommer, at en stor del af den tyske rådgivervirksomhed stod under mere eller mindre direkte ledelse af de store gødningsyndikater, og her stak det ofte tydeligt igennem, at firmaernes interesse skulle tilgodesees først. Det er derfor ikke så underligt, at der er oparbejdet nogen uvilje mod rådgivning hos den jævne mand. Den jævne mands indstilling er også præget af, at der i de sidste mange år ikke er ført en prispolitik — og en politik i det hele taget, der gav interesse for at øge produktionen.

I den sidste halve snes år, indtil den nye pengereform kom i afvigte sommer, var det kun muligt at drive lønnende landbrug ved at tilrettelægge det sådan, at de skiftende restriktioner kunne omgås. Her spores nu en afgjort ændret indstilling, og det er ikke usandsynligt, at der gennem de danske landboforeninger i løbet af kort tid vil formidles et møde mellem teori og praksis på samme måde, som tilfældet har været i Danmark. Det vil betyde en nyorientering, og det er af betydning, at impulserne hertil kommer nordfra.

Jeg har her villet pege på en karakteristisk udviklingslinie inden for dansk landbrugs organisationsliv. Bevægelsen begyndte i Sydslesvig under tyske auspicer og fik først fat i de såkaldte højere kredse i det øvrige Danmark. Det er forøvrigt karakteristisk, at af de 210 medlemmer, der meldte sig ind i Landhusholdningsselskabet i dets første år, var der kun een bonde. Efter nogle stille år under en stor politisk omdannelsesproces fik den jævne mand øje på samarbejdets værdi, og derefter bredte foreningsdannelsen sig som en bondebevægelse, og ved Slesvigs adskillelse fra moderlandet i 1864 var der dannet landboforeninger både nord og syd for den nye grænse, og en enkelt forening var nået så langt til syd, at størstedelen af dens område kom syd for den reviderede grænse i 1920.

Foreningslivet udfoldede sig dog meget forskelligt under henholdsvis dansk og tysk styre. Den danske frihandelsindstilling lagde det store ansvar ud til den enkelte borger, der så måtte finde udvej for at klare sig igennem, og en af udvejene fandt man i det frivillige samarbejde. Den tyske beskyttelsespolitik indbød til statens omsorg. Ændrede forholdene sig til en gruppe borgeres ugunst, så råbtes der blot højere på statens støtte. Disse forhold har som oven for nævnt bidraget til den sydslesvigske bondes indstilling idag, og det bevirker, at landboforeningsarbejdet må tilrettelægges væsentlig anderledes, end vi gør heroppe.

Iøvrigt giver landmændenes besiddelsesforhold i Sydslesvig naturlige betingelser for et landøkonomisk samarbejde. Selvejet er så aldeles dominerende, og det vi kalder den almindelige bondegård præger landskabet med enkelte undtagelser. På Angel findes en del større gårde, men kun få helt store gårde, i midtlandet og på vestkysten er den almindelige gård — gården mellem 20 og 80 ha — den, der giver billedet. I de to landsdele syd for Slien, Schwansen og Dänischwold dominerer de helt store gårde, og her findes adskillige godser med over 500 ha jord. Disse godser sammen med de deraf følgende store landarbejderbebyggelser er med til at bevirke, at disse to områder afviger noget fra det almindelige danske billede, der iøvrigt præger landsdelen så stærkt.

Jordbundsmæssigt præges landsdelen af, at den jydsk højderyg, der begynder ved Viborg og går skrå ned gennem Jylland, møder Sydslesvig helt ovre ved Flensborg. Lerjordsbræmmen bliver således betydelig smallere, end tilfældet er med det øvrige Jylland. Midtlandet domineres af tilsvarende sandjordsarealer, som vi kender fra Midtjylland, men lavbundsarealerne udgør dog en betydelig større procentdel her end nordpå.

Det jydsk marskområde, der begynder ved Esbjerg og breder sig mod øst, så det når en anseelig bredde ved Tønder, fortsætter at brede sig mod øst, og helt mod syd går det jævnt over i de brede engdrag omkring Ejderen og Trenen. Marsken og engene er gennemgående meget frugtbar jord, og det samme er tilfældet med arealerne på en del af øerne ude